

fidelity

Skandinavisk High-End magasin

3/2008 6. årgang

32

5 watt er nok?

Aurum 300B:
Aktivt superanlegg
fra Canada

Stativhøytalere
fra Revel og Escalante:
Verdens beste?

Kompakt sommeranlegg
fra Arcam og Aura Note

Beste kjøp:
NAD, EC og Hegel
Forsterkere med
norske konstruktører

Stockholmsmessen

Nostalgi

300B rør • Living Stereo • Opus 3 • V.Y.G.E.R.

NOK 98,-/DK 89,-/SEK 89,-

Musikk: Glimmer og gråstein • Skeive skiver,
Blått og rått • 2L gjennom lydturen

De to L'er, Morten Lindberg og Hans Peter L'Orange, i sitt moderne miksestudio med DP og dynaBel monitorutstyr i 6 kanaler.

hatt teknologi god nok til å konservere musikk begrensingsfritt og med tilstrekkelig oppløsning.

Det skal også understrekes at de færreste musikkprodusenter som har befattet seg med multikanal gjør noen seriøse forsøk på å utnytte dette formatets unike muligheter til å berike det musikkmessige eller lydmessige resultat.

Det er videre et sørgelig faktum at enda færre har vært i nærheten av å kunne omsette forsøkene sine i praksis. Kunnskap om og respekt for høy kvalitet i gjengivelsen av musikk er en mangelvare i profesjonelle miljøer. Dette gjelder til og med monitoroppsettene deres. Det er legitimt nok å latterliggjøre audiofiler (sluttbrukerne!) for deres maniske interesse for overprisede kabler og andre avsporende detaljer, men bransjen kan da ikke bagatellisere temaet lydgjengivelse av den grunn? Hva vet de om lyd kvaliteten på produktene sine hvis de ikke er i stand til å demonstrere den selv?

Kanskje det ubehagelige svaret er at det ikke spiller noen rolle. Industrien har hittil vært fullt opptatt med og såre fornøyd med å masseprodusere musikk av middelmådig teknisk kvalitet for et ukresent publikum.

Det kanskje aller verste er likevel, hvordan de mest lydgresne sluttbrukerne yter motstand mot mye av det viktigste av det som er nytt. For å belyse det må vi ta et langt skritt tilbake i tid.

mediet, som jeg og andre hadde bundet oss opp i på det stadiet. Det er å gå mot strømmen å innrømme noe slikt, men jeg står for det. Likevel resulterte denne opplevelsen ikke i noen nye innkjøp for min del. CD ga ikke lyd i mer enn to kanaler, og stivheten i gjengivelsen kunne ikke ignoreres særlig lenge.

Ettersom årene gikk ble CD bedre og bedre, og vinylavspillingsutstyret likeså. På begynnelsen av nittitallet hadde CD blitt så dominerende (og kommersielle vinylplater så dårlige) at til og med en saktegående fyr som undertegnede investerte i CD. Den ene CD-spilleren avløste den neste, og snart hadde jeg svidd så mange kroner og lagt ned så mye prestisje i 44kHz 16 bits CD at det ikke var noen stor sak å kjekt hoppe bukk over det nye høyoppløselige formatet som kom på banen – SACD.

Siden den tid har lite skjedd. DVD-audio har floppet, SACD lever, men er stadig ingen større suksess. Og komprimerte lydformater som MP3 har bidratt til en stagnasjon av musikkmarkedet. Disse komprimerte formatene er i ferd med å dra massemarkedet enda lenger vekk fra vårt gamle ønske om mer og bedre kvalitet. Samtidig ser vi nå en tiltrengt produktutvikling i segmentet for høykvalitets "sølvskiveavspilling". En gledelig stor andel av disse produktene håndterer flere formater, men mange dropper dessverre multikanalmulighetene. Jeg skriver dessverre fordi anlegget

"Record to Die for" mener amerikanske Stereophile om denne 2L plata.

Lindberg gjennom

En demonstrasjon av 2L-innspillingene til Lindberg Lyd over deres nye og kompromisløse 5.1 surround monitoranlegg, er en voldsom og grensesprengende opplevelse.

AV TORE DAG NILSEN

V i har måttet vente lenge, og artig nok ble et lite norsk firma, Lindberg Lyd i Oslo, med deres musikkmerke 2L, de første som etter min viten i praksis har klart å realisere den audiofile drøm: Å konservere den praktisk talt uinnskrenkede musikkopplevelsen og å flytte konsert-salen inn i et relativt lite lytterrom. Mange har tidligere forsøkt, men det skal sies at de fleste forsøkene har vært alt annet enn helhjertet og helhetlige.

I et monitorrom i et av næringsbyg-

gene på Skullerud i Oslo ga Morten Lindberg og Hans Peter L'Orange Fidelitys utsendte en lyd demonstrasjon som på atskillige områder er det beste jeg har hørt, og det med til dels god margin! Deres 5.1 kanals monitoranlegg har nylig vært gjennom en omfattende oppgradering. Da de serverte meg deres egne innspillinger av klassiske orkesterverk, direkte fra fem kanals høyoppløst master, måtte jeg hurtig kapitulere. For første gang i min over trettiårige audiofile løpebane

har jeg fått følelsen av å virkelig være i nærheten av konsertsalen. Når jeg sier virkelig, så mener jeg det. For første gang har det ikke vært nødvendig med ekstra godvilje, ønsketenkning eller masse unnskyldende forklaringer. Lindberg Lyd viser at det i 2008 er mulig å komme tett innpå.

Jeg vet at slike påstander sitter løst i reklamen rundt omkring, men de gjengse high-anlegg jeg har hørt, og jeg har hørt temmelig mange av dem, blir forvrengte, fargede, gnellende, flate,

lydmuren

udynamiske og fullstendig livløse i forhold til dette her. Det hjelper ikke hvilken type teknologi de er basert på, ikke hvor dyre de er og heller ikke hvor høyt de spiller. I forhold til hva man opplever når Morten og Hans Peter spiller av sitt eget materiale i masterformat (særlig da) eller i SACD over Electrocompaniets nye multikanal spiller (oppleves som litt tynnere og mer gnellende enn mastermateriale, men ikke mye) blir all vanlig hi-fi helt død, fjern og innskrenket.

TEKNOLOGI, VILJE OG ØNSKETENKNING

Det som i rettferdighetens navn skal sies, er at vi først i de senere år har

EN TRETTI ÅR GAMMEL

DRØM ELLER ET NYTT MARERITT?

Helt siden kvadrofinitiden har denne tanken forfulgt meg og mange andre. Tenk å bade i tredimensjonal lyd, da! Vel, kvadrofoni floppet, og det spørs om vi, unge som vi var den gangen, hadde hatt tekniske ferdigheter og tilstrekkelig med penger til å realisere god firekanals lyd. Nå skal sies at stereo anno 2008 nok gir nok mye mer tredimensjonale fornemmelser enn kvadro klarte i 1978.

Fem år senere var det klart for neste sjokk. En demo i den lokale lydbutikken, med Philips CD 100-spiller og LS35a-høyttalere, avslørte straks en rekke praktiske og lydmessige svakheter med LP-

og de to herrere dere ser på bildene har overbevist meg om at multikanal og høyoppløst formater er helt nødvendig hvis vi ønsker skikkelig progresjon innenfor musikkgjengivelse.

NORSK SAMARBEIDSPROSJEKT

Så mens audiofilene oftest går i ring med manisk fiksering på kostbare kabler, eller å stadig gjenoppdage gammel teknologi som radiatorer, fulltonehøyttalere eller vinyl, er den profesjonelle verden betydelig mer pragmatisk når det gjelder å ta i bruk ny teknologi. Her har høy effekt, balansert signalføring, elektroniske delefilter og for så vidt multikanal vært i anvendelse i mange år. (En kan godt si at audiofilene tradisjonelt har

Trondheimsolistene med Marianne Thorsen og Øyvind Gimse i storslått akustikk.

vært opptatt av klang, mens proffene har gått mer etter kontroll og dynamikk.)

Slik forholder det seg naturligvis også med Lindbergs nye rigg. Den er i dag i stor grad et resultat av et samarbeid mellom elektronikkleverandør/konstruktør Leif Ernstsen i Dynamic Precision, nå Electrocompaniet, og Frode Steen i Eltek, som bistår med høyttalerløsninger.

Anlegget består av fem spesiallagde fullrangehøyttalere basert på dynaBel SuperExact satellitt plassert opp på hver sin basskasse. SuperExact'ens passive membransvinger ("slavebass") har blitt fjernet og hullet tettet igjen. De trengs ikke når satellittene skjæres aktivt av under 300 Hz via Dynamic Precision elektroniske defilte. Basskassen er i likhet med SuperExactens forsynt med Seas Excel basselementer med magnesiummembraner. (Siden Seas som kjent produseres i Moss blir det norsk nesten hele veien her) 10-tommers elementer, store kabinetter og "bassrefleksporter" avstemt rett over 20 Hz gir fullt frekvensområde i alle fem kanaler, noe som er nødvendig siden Lindberg Lyd kjører med uinnskrenket frekvensområde og dynamikk i alle fem kanaler.

Hver av de fem høyttalerne er forsynt med egen effektforsterker fra Electrocompaniets DP-serie, hvor en kanal driver basskassen og den andre satellitten. Med 5.1-materiale kjører de i tillegg med en diger portbestykt subwooferkasse med et Peerless XXLS 12-tommers basselement. Subwooferen ligger på gulvet mellom senter og høyre kanal.

GRENSESPREGENDE

Et slikt anlegg har, som man forstår, enorme krefter, men det gjengir ikke

musikk på noen som helst aggressiv, tordnende eller "overmuskulos" måte. Bortsett fra da organist Kåre Nordstoga "tok med seg" hele det nye kjempeorgelet til Oslo Domkirke, en bokstavelig talt voldsom og rystende opplevelse...

Anlegget har simpelthen de krefter som skal til for å flytte musikken over til lytterrommet, uten tretthetssymptomer eller begrensninger. Det sier ikke lite, med tanke på det enorme dynamiske omfanget de helt ukomprimerte og umanipulerte Linberg Lyd-innspillingerne byr på. Det beste av alt med Lindbergs monitoranlegg er at denne hittil uhørte realismen oppnås med mye lavere lydtrykk enn hva som er gjengs innenfor high-end hi-fi.

Man kan bli lurt her, fordi den uanstrengte og rene karakteren til monitorutstyret og den voldsomme dynamikken i innspillingerne gir inntrykk av at man spiller svært mye lavere enn man egentlig gjør, men undertegnede var ikke det spor sliten etter flere timer med fullt monitorlydtrykk. Det har aldri skjedd tidligere, jeg tåler i liten grad høy lyd.

Listen over andre positive egenskaper fra dette anlegget blir lang. Jeg har aldri hørt så god definisjon og høy oppløsning av strykere før. Så uinnskrenket respons nedover i frekvens, og særlig oppover, noe som riktignok i pen grad skyldes innspillingerne, er også temmelig nytt og nesten sjokkerende, men likevel. Samt så vanvittig separasjon, åpenhet og så mye og så presist rom i lydbildet. Ja, faktisk befinner lytteren seg midt inne i den musikalske begivenheten med 2L-innspillingerne og multikanal, ikke langt på utsiden hvor man betrakter musikerne gjennom innbilte skitne glass og lytter på den

gjennom imaginære tykke forheng.

Nærheten, klarheten og dynamikken dette anlegget formidler går langt over alle hi-fi standarder. Du tror det ikke før du hører det, noe desverre de færreste kommer til å gjøre.

LYDFILOSOFI OG INNSPILLINGSMETODE

Skitt inn er skitt ut. Selv de beste anlegg kommer ikke til rett før man fører dem med velprodusert og god musikk. Lindberg Lyd er bare redskapet som frambringer 2L-innspillingerne. Disse innspillingerne har for lengst begynt å lage bølger i lydmiljøet. I 2006 oppnådde de en Grammy-nominasjon i konkurransen om beste surroundlyd-plate. Det kjente hi-fi magasinet Stereophile har hatt 2L med i sin liste over "Records to die for", og bare i det siste har Lindberg Lyd fått fem ulike forespørsler fra samme magasin, om flere innspillinger.

Man snakker ikke lenge med Morten Lindberg og Hans Peter L'Orange før det blir tydelig at disse herrerne vet hva de snakker om og hvor de vil.

Jeg fortalte at det i audiofile miljøer er en utbredt filosofi at bakkanalene kun skal gi fra seg litt klang, for å øke størrelsen på lydbildet og således gi en følelse om at man sitter ute i salen. Den ble hurtig sabbet ned av Morten, som sier at det har lite for seg å strebe nedover, det vil si nøye seg med det halvdårlige perspektivet man får fra en plass ute i salen. Opp gjennom tidene har alt for mange praktiske hensyn måtte gå foran vår opplevelse av musikkbegivenheten. Når vi lytter til musikk hjemme ser ikke Lindberg Lyd noen grunn til at vi ikke skal få tilbake den beste plassen i salen, nemlig dirigentens, midt i senter av begivenheten.

Å lytte til musikk skal gi en spesiell opplevelse, og den vil i følge Morten og Hans Peter best formidles gjennom omhyggelig plasserte mikrofoner litt høyere enn musikerne, røfflig midt mellom dirigent og solist, og med musikerne plassert rundt etter en nøye gjennomtenkt plan.

Lindberg Lyd er helt kompromissløse på dette punktet, og mye tid går med til å komme opp med en løsning som er musikalsk så vel som teknisk tilfredsstillende. Linberg bruker lang tid på å søke opp de perfekte lokaliteter for innspilling av et gitt stykke musikk. Når det er gjort starter en nitid planlegging. I samsvar med hallens akustiske krav og muligheter, musikerne og komposisjonens/komponisten lages en nøyaktig skisse over plassering av instrumentgrupper og mikrofoner. Som regel anvendes seks mikrofoner.

Selv med grundig planlegging på forhånd tar man seg god tid med innspillingerne, vanligvis bruker de fra fire til seks dager på å produsere seksti minutter musikk.

Det tillates ingen manipulasjoner av lyden. De anvender utstyr av aller beste kvalitet, innspillingsformatet er DXD ("Digital eXtreme Definition" er et profesjonelt format med 24 bit lagringsform og prosessering i 32 bit floating point.)

Som nevnt manipuleres ikke lyden. Solisten får heller reise seg opp å spille, for på den måten komme litt nærmere mikrofonene, framfor å anvende egen solistmikrofon. Også etterarbeidet reduseres til et absolutt minimum for at lytteren skal kunne ta del i minst mulig tilsørt begivenhet.

Dynamikken er fullstendig ukomprimert i tokenals og multikanals høyoppløst sjikt, som bare utgjør to av de fire "pakkene" Lindberg Lyd kan levere. MP3-format er naturligvis litt tilpasset i lyden, mens man i tilpassingen til CD-format foretar en svært forsiktig manuell behandling av dynamikken. Bruk av kompressor er bannelyst her i gården, og med en god CD-spiller blir det vanskelig å registrere noe annen forskjell til tokenals SACD enn litt høyere nivå på CD'en.

Det må også nevnes at man som kunde kan laste ned alle disse fire formatene via nettet. I likhet med Linn vil 2L tilby rimelig MP3, middels pris CD, litt dyrere høyoppløst tokenal og enda litt dyrere høyoppløst multikanal. På firmaets nettside, 2L.no, kan man lese mer om dette. Produksjonsselskapet Lindberg Lyd har også en meget god og informativ nettside, lindberglyd.no, der ikke minst audiofilene finner mye interessant.

"TILSTEDE" UNDER OPPTAKET

Jeg kan skrive under på at motforestillingene mine forsvant som dugg for solen når Morten og Hans Peter begynte å spille musikk for å underbygge synspunktene sine. For den som har sittet midt på første rad i Oslo Konserthus

er dette gigantiske perspektivet til å kjenne igjen – og vilt opphissende. Jeg sliter fremdeles litt med tanken om å sitte midt inne i en jazzkvartett. Likevel må jeg innrømme at Ola Gjeilos "Stone Rose" fungerer fint i surround. Den er delvis å betrakte som en jazzkvartett. 2L er ivrige på å spille inn jazzmusikk i naturlig akustikk også, men hittil har det vært umulig å få overtalt jazzmusi-

«Jeg sliter fremdeles litt med tanken om å sitte midt inne i en jazzkvartett. Likevel må jeg innrømme at Ola Gjeilos "Stone Rose" fungerer fint i surround.»

kere til å slippe tryggheten og kontrollen de er vant til fra lydstudioet. Kan synes som et paradoks med tanke på at dette skulle være improvisasjonssjangeren fremfor noen annen.

Det kommer fort for en dag at multikanal gir mye mer enn bare hi-fi eller lyd fra fem kanaler. Ved å utnytte bakkanelene fullt ut får man mer dynamikk og større lyd, men klarheten og åpenheten i lyden forbedres også svært, svært mye. Dessuten, og det er viktig, gir multikanal et kommunikasjonsmessig utbytte av musikken som overhodet ikke finner sted i stereo. Dette er vanskelig å forklare, det må bare oppleves, og noen (som Nystedt; Immortal Bach, 2L 29SACD) går sågar videre og komponerer for surround.

Når man går fra to til ekte tredimensjonal lyd er det ikke merkelig at det blir uendelig mye større plass til musikalske detaljer i lydbildet. Altså ting man må stå over når man kun har to kanaler til rådighet.

Det er virkelig en opplevelse å sitte i sentrum og høre på instrumentenes innbyrdes lek i orkesteret som er plassert rundt meg når jeg hører på et kutt av Benjamin Britten. Det aller morsomste er når jeg etter oppfordring må reise meg og rusle rundt mellom høyttalerne. I motsetning til vanlig tokenals stereo faller ikke lydbildet i sammen. Tvert i mot beveger jeg meg nokså langt i retning av hundre prosent troverdig rundt omkring blant musikerne. Og man behøver ikke å være redd for å velte notestativer!

LITT MUSIKK TIL SLUTT

Vi kan ikke skrive så mye om et musikkmerke uten å nevne musikken. 2L jobber med akustisk musikk, hovedsakelig klassisk. Ola Geilos Stone Rose og Mozarts fiolinkonserter spilt av Trondheimsolistene med Marianne Thorsen og Øyvind Gimse, er fine og representative og en myk start i 2L-repertoaret.

Den første av disse to, Stone Rose, ligger i spillestil, melodier og instrumentvalg tett opp mot jazz. Pianisten og komponisten Ola Gjeilo fremfører her femten av stykkene sine, for det meste helt uten akkompagnement. På noen av kuttene får han følge av en fiolinist, en cellist og Tom Barber på flygelhorn. Musikken er melodios og upretensios, og resultatet er en innspilling som er både deilig og avslappende å høre på.

Lydmessig er denne hybridkiven noe av en luring. Jeg har lyttet til den på fire forskjellige oppsett. Selv på et mindre, SACD-bestykt tokenalsanlegg fornemmer man dynamikk og størrelse. Man forstår fort at dette er klaverlyd med stort potensial, men det er først når jeg hørte opptaket på musikkmerkets eget fem kanals oppsett at den store aha-opplevelsen inntraff. Selv det største av mine tokenalsoppsett (riktignok uten SACD) blir litt for avrullet og uklare i bass og diskant. (2L 48)

Trondheimsolistenes Mozart er enda lettere å gå til, for denne meget vitale og levende tolkingen av tre av mestrens fiolinkonserter er ikke bare alltid artig og underholdende å høre på, den gjengir fint både på tokenals og multikanals oppsett. Albumet inneholder to skiver som er identiske bortsett fra at den ene er en CD og den andre en SACD.

I tokenals utgave blir lyden ganske kompakt, men lydbildet byr på masse detaljer dynamikken er fin, instrumentklangene rike, naturlige og levende og romakustikken er simpelthen perfekt fanget. Med lettforståelig, velspilt og fengende musikk fra Wolfgang Amadeus og så god lydproduksjon er det ingen grunn til å nøle med å prøve å finne ut av hva Stereophiles anmeldere og andre har gått av skaffet for. (2L 38) ©

Kjøp musikken i din lokale platebutikk
eller direkte fra vår netthandel

www.2L.no

GRAMMY

MARIANNE THORSEN

MOZART

TRONDHEIMSSOLISTENE

VIOLIN CONCERTOS

Kåret til "Record to Die For"
av amerikanske STEREOPHILE februar 2008

SUPER AUDIO CD

Multi-ch stereo

2L

musikk@2L.no